

oorlog, bevrijding en bestuur

BESTUUR VAN STAD EN LAND

Vanaf D-day, 6 juni 1944 bereidde men zich, zowel in Londen als in het ondergrondse Nederland voor op de bestuurlijke situatie vanaf de dag dat de bezetter verslagen zou zijn. De geallieerden waren in Normandië geland; de opmars door Europa was ingezet en bevrijding van Nederland leek nabij.

Minister-president Gerbrandy [in Londen] benoemde daarop in Nederland een College van Vertrouwensmannen dat als interim-bestuur kon dienen totdat het wettig gezag zou zijn teruggekeerd vanuit haar ballingschap.

Aan beide zijde van de Noordzee werd begonnen met voorbereidingen van bestuurlijke benoemingen en besluiten, die nodig zouden zijn vanaf het moment dat de Duitsers in Nederland het veld zouden ruimen.

De communicatie tussen de regering om Londen en het vertrouwenscollege verliep echter niet al te best, zodat nogal wat benoemingen van provincie-bestuurders en burgemeesters niet echt gladjes verliepen.

Er was inmiddels een maatregel uitgevaardigd dat iedereen die in 1940, tot 10 mei in functie was, direct na de bevrijding zou worden herbenoemd in de oorspronkelijke functie, behalve dan als zo iemand niet meer van smetten vrij was. Onder andere daarover verschilde men in Londen met de vertrouwensmannen, die al die jaren dicht bij het vuur hadden gezeten en soms een wat minder genuanceerd oordeel hadden.

Een van de benoemingen die gedaan moest worden was die van de burgemeester van Amsterdam, het was immers vanzelfsprekend dat NSB-burgemeester Voûte, ogenblikkelijk zou worden afgezet. De terugkeer van burgemeester de Vlugt, die in maart 1941 door Seyss-Inquart terzijde was geschoven, leek het vertrouwenscollege niet gewenst. Dus ging men op zoek naar een waardige opvolger en kwam uit bij de baas van de Spoorwegen, Goudriaan. Die weigerde de opdracht, zo ook ging het met de SDAP-politicus Willem Drees.

Zo kwam het College van vertrouwensmannen uit bij de directeur van een van Nederlands grootste scheepvaartbedrijven, *Ir. Feike de Boer*. Hij aanvaardde de functie uitsluitend als *waarnemer* voor zo'n klein jaar en wilde dat burgemeester de Vlugt toch even, al was het maar voor een week, terug zou keren in zijn functie.

Het overlijden van de Vlugt in februari 1945 wierp een schaduw over deze geste.

Feike de Boer werd al in het najaar van 1944 door de Koningin benoemd, de trage opmars van de geallieerden gaf hem gelegenheid het herstel van het bestuur over de hoofdstad voor te bereiden en een wethoudersploeg te verzamelen.

In normale tijden waren wethouders toen leden van de gekozen gemeenteraad; vandaar dat de wethouders die in maart 1941 afgezet waren door de Boer werden aangezocht. De meeste van hen hadden echter ondertussen wat anders te doen of waren niet helemaal vrij van smetten.

Zo kwam er een nieuwe ploeg, twee daarvan kwamen uit het oude college, de andere zes werden door de Boer tijdelijk benoemd, waaronder voor het eerst een communist, Leen Seegers. Een van de andere nieuwe wethouders was de sociaaldemocraat Albert de Roos, die ondertussen op het stadhuis was opgeklommen tot hoogste ambtenaar op de Afdeling Onderwijs; hij werd daarom belast met de Onderwijszaken in het nieuwe college.

Eind april 1945 werd een speciale editie van de Staatscourant voorbereid met een lange lijst van besluiten en benoemingen zoals die in Londen waren gedaan, gerekend vanaf het moment dat de bezetter zich had overgeven. Dat moment kwam enkele dagen later, vrijdag 4 mei 'savonds was de capitulatie een feit en zaterdag 5 mei was ook het westen van Nederland bevrijd. De Staatscourant verscheen, zeer ongebruikelijk op zondag, toen was het de 6e mei, zodat burgemeester de Boer en zijn wethouders op maandag 7 mei aan de slag konden en daags daarop de bevrijders konden verwelkomen op de Dam.

De eerste naoorlogse gemeenteraad werd pas op 21 november 1945 geïnstalleerd, bestaande uit 41 leden, waaronder Albert de Roos, die vervolgens tot wethouder werd verkozen. Die raad was echter een noodoplossing: benoemd door de burgemeester, niet democratisch gekozen, dat gebeurde een jaar later, in juli 1946.

Albert de Roos bleef onderwijs-wethouder tot in 1962 en was gedurende die jaren, de eerste man voor de Partij van de Arbeid in de Amsterdamse gemeenteraad. Waarnemend burgemeester de Boer, werd in 1946 opgevolgd door de eerste naoorlogse burgemeester Arnold Jan d'Ailly.

Ook op het Onderwijs-departement dat in 1943 van den Haag naar Apeldoorn was uitgeweken ging een frisse wind waaien. Dat was voorbereid door het College van Vertrouwensmannen in overleg met de toenmalige minister Bolkenstein.

Secretaris-generaal professor Jan van Dam die al vanaf april '44 niet meer op zijn bureau was verschenen, werd meteen toen Apeldoorn op 17 april was bevrijd, geschorst en vervolgens toen ook het westen vrij was, op maandag 7 mei uit zijn functie gezet en een weekje later gearresteerd wegens collaboratie.

In den Haag werd op het Departement ogenblikkelijk Secretaris-generaal Gerrit van Poelje in zijn functie hersteld. Van Poelje bleef maar kort SG; hij werd al in augustus dat jaar benoemd in de Raad van State; de nieuwe SG is dan Hendrik Reinink, die ook in 1940 eventjes van Poelje was opgevolgd.

[BRONNEN o.a. de Jong, deel 10b, hfdstk 12 en 17; de Pater, het Schoolverzet, Nijhoff 1969, hfdstk VIII; Romijn, Burgemeesters in oorlogstijd, Balans 2012; Collaborateurs van niveau, Peter Jan Knegtmans (red), Vossiuspres 1996]